

Universitet talabalarida kommunikativ o'ziga ishonchni shaxs meta-sifati sifatida rivojlantirishning nazariy-pedagogik asoslari

Aripov Zoirjon Toirjonovich –

Farg'ona davlat universiteti

Maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi

E-mail: z.aripov@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-7049-7014>

Annotatsiya. Mazkur maqolada kommunikativ o'ziga ishonch shaxsning meta-sifati sifatida tahlil qilinadi. Talabalarning kasbiy va ta'limiy muloqotdagi samaradorligini oshirish maqsadida kommunikativ o'ziga ishonchning uch darajasi (beqaror-reproduktiv, vaziyatga bog'liq-samarali, barqaror-mahsuldor) ilmiy asoslab berilgan. Tadqiqot jarayonida talabalarning ushbu meta-sifatni rivojlantirish mezonlari va ko'rsatkichlari tizimlashtirilgan.

Kalit so'zlar: kommunikativ o'ziga ishonch, meta-sifat, reproduktiv faoliyat, mahsuldor faoliyat, kommunikativ kompetensiya, barqarorlik, pedagogik jarayon.

Теоретико-педагогические основы развития коммуникативной уверенности в себе как метакачества личности у студентов университета

Аннотация. В данной статье коммуникативная уверенность в себе рассматривается как метакачество личности. С целью повышения эффективности профессионального и учебного общения студентов научно обоснованы три уровня коммуникативной уверенности в себе: неустойчиво-репродуктивный, ситуативно-эффективный и устойчиво-продуктивный. В ходе исследования были систематизированы критерии и показатели развития данного метакачества у студентов.

Ключевые слова: коммуникативная уверенность в себе, метакачество, репродуктивная деятельность, продуктивная деятельность, коммуникативная компетентность, устойчивость, педагогический процесс.

Theoretical and pedagogical foundations for developing communicative self-confidence as a personal meta-quality in university students

Annotation. *This article examines communicative self-confidence as a personal meta-quality. In order to enhance the effectiveness of students' professional and educational communication, three levels of communicative self-confidence are scientifically substantiated: unstable-reproductive, situationally-effective, and stable-productive. The study systematizes the criteria and indicators for the development of this meta-quality among university students.*

Keywords: *communicative self-confidence, meta-quality, reproductive activity, productive activity, communicative competence, stability, pedagogical process.*

KIRISH

Globallashuv va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi sharoitida oliy ta'lim tizimi oldiga nafaqat yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash, balki ularda zamonaviy kasbiy faoliyat uchun zarur bo'lgan kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish vazifasi ham qo'yilmoqda. Bunday kompetensiyalar tarkibida kommunikativ o'ziga ishonch alohida ahamiyat kasb etib, u talabaning kasbiy va ijtimoiy muhitda samarali muloqot olib borishi, o'z fikrini erkin ifoda etishi hamda turli kommunikativ vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilishiga xizmat qiluvchi muhim shaxsiy sifat hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik va psixologik tadqiqotlarda kommunikativ o'ziga ishonch shaxsning alohida xususiyati sifatida emas, balki uning faoliyatini integrallovchi meta-sifat sifatida talqin qilinmoqda. Meta-sifatlar shaxsning turli kompetensiyalarini birlashtiruvchi va ularning namoyon bo'lish samaradorligini ta'minlovchi murakkab psixologik-pedagogik tuzilma bo'lib, ular kasbiy rivojlanishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan kommunikativ o'ziga ishonch talabaning bilim, ko'nikma va malakalarini real muloqot jarayonida muvaffaqiyatli qo'llash imkoniyatini belgilaydi.

Bugungi kunda universitet talabalarida kommunikativ o'ziga ishonchning rivojlanish darajalarini aniqlash, uning shakllanish mexanizmlarini o'rganish hamda mazkur meta-sifatni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlarini takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy muammolardan biri hisoblanadi. Shu munosabat bilan ushbu tadqiqotning maqsadi universitet talabalarida kommunikativ o'ziga ishonchning namoyon bo'lish darajalarini ilmiy jihatdan tasniflash hamda uning rivojlanishining nazariy-pedagogik asoslarini yoritishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Universitet talabalarida kommunikativ o'ziga ishonchni rivojlantirish masalasi pedagogika va psixologiya fanlarida dolzarb tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shaxs sifatlarining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari masalasi G.I.Shkolnik, M.I.Shilova, V.V.Serikov hamda V.S.Ilyinlarning ilmiy tadqiqotlarida keng yoritilgan. Mazkur olimlarning fikricha, har qanday shaxsiy sifat ma'lum rivojlanish darajalari orqali shakllanadi va takomillashadi. Kommunikativ o'ziga ishonchning nazariy asoslarini o'rganishda bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirish darajalariga oid ilmiy yondashuvlar muhim metodologik ahamiyat kasb etadi. Xususan, B.Blum tomonidan ishlab chiqilgan taksonomiyada bilish, tushunish, qo'llash, tahlil qilish, sintez qilish va baholash bosqichlari ajratilgan bo'lib, ular shaxs rivojlanishining izchil jarayonini tavsiflaydi. V.P.Simonov esa bilimlarni o'zlashtirishni differentsiatsiya, yodlash, tushunish, ko'nikma va malakalarni

shakllantirish hamda ularni yangi vaziyatlarga ko'chirish bosqichlari orqali izohlaydi. V.P.Bespalkoning pedagogik texnologiyalar nazariyasida esa bilimlarni o'zlashtirishning tanib olish, algoritmik, evristik va ijodiy darajalari ko'rsatib berilgan. Ushbu yondashuvlar kommunikativ o'ziga ishonchning rivojlanish bosqichlarini aniqlashda nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Tahlil qilingan ilmiy manbalar kommunikativ o'ziga ishonchning shaxsning kasbiy va ijtimoiy muvaffaqiyatini belgilovchi muhim meta-sifat ekanligini hamda uning rivojlanishi reproduktiv faoliyatdan mahsuldor faoliyatga o'tish bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatadi.

Mazkur tadqiqotda kommunikativ o'ziga ishonchni talaba shaxsining meta-sifati sifatida o'rganishga qaratilgan nazariy va qiyosiy-tahliliy metodlardan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini tizimli yondashuv tashkil etib, unda kommunikativ o'ziga ishonchning mazmuni, tuzilishi va rivojlanish bosqichlari pedagogik hamda psixologik nuqtai nazardan tahlil qilindi. Ilmiy adabiyotlarni o'rganish, taqqoslash, umumlashtirish va tizimlashtirish metodlari yordamida kommunikativ o'ziga ishonchning nazariy modeli ishlab chiqildi. Shuningdek, B. Blum, V.P.Simonov va V.P.Bespalko tomonidan ishlab chiqilgan bilimlarni o'zlashtirish darajalari qiyosiy tahlil qilinib, ular asosida talabalarning kommunikativ faoliyati reproduktiv va mahsuldor darajalarga ajratildi. Tadqiqot jarayonida kommunikativ o'ziga ishonchning rivojlanish mezonlari sifatida ichki motivatsiya, mustaqillik, refleksiya, kommunikativ faollik hamda tashqi va ichki omillarning o'zaro ta'siri belgilandi.

Olingan nazariy ma'lumotlarni umumlashtirish asosida kommunikativ o'ziga ishonchning beqaror-reproduktiv, vaziyatga bog'liq-samarali va barqaror-mahsuldor darajalari ishlab chiqildi hamda ularning tavsiflari tizimlashtirildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot davomida kommunikativ o'ziga ishonchning universitet talabalari shaxsida meta-sifat sifatida shakllanishi va rivojlanish darajalari nazariy jihatdan tahlil qilindi. Olingan natijalar kommunikativ o'ziga ishonchning rivojlanishi bosqichma-bosqich kechadigan murakkab pedagogik va psixologik jarayon ekanligini ko'rsatdi.

Tahlillar asosida kommunikativ o'ziga ishonchning uchta asosiy darajasi: beqaror-reproduktiv, vaziyatga bog'liq-samarali va barqaror-mahsuldor darajalari aniqlandi. Har bir daraja talabaning kommunikativ faoliyatdagi faolligi, ichki motivatsiyasi, mustaqilligi va refleksiv qobiliyatlari bilan tavsiflanadi. Beqaror-reproduktiv darajadagi talabalar kommunikativ faoliyatning mohiyatini to'liq anglamaydi, muloqot jarayonida o'z fikrini erkin ifodalashda qiyinchiliklarga duch keladi hamda nizoli vaziyatlardan qochishga moyillik namoyon etadi. Ushbu bosqichda kommunikativ xulq-atvor asosan tashqi ta'sirlar va mavjud stereotiplarga bog'liq holda shakllanadi. Vaziyatga bog'liq-samarali darajadagi talabalar esa kommunikativ faoliyatning nazariy asoslarini biladilar va tanish vaziyatlarda samarali muloqot olib borish qobiliyatiga ega bo'ladilar. Biroq ularning faoliyati ko'pincha tashqi nazorat va pedagogik qo'llab-quvvatlash mavjud bo'lgan sharoitlarda yuqori natija beradi. Murakkab yoki noan'anaviy vaziyatlarda esa kommunikativ ishonchning pasayishi kuzatilishi mumkin. Barqaror-mahsuldor darajadagi talabalar kommunikativ faoliyatni ongli ravishda boshqarish, yangi vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish va samarali muloqot strategiyalarini ishlab chiqish qobiliyatiga ega ekanligi bilan ajralib turadi. Mazkur darajadagi talabalarda ichki motivatsiya yuqori bo'lib, ular turli kommunikativ vaziyatlarda moslashuvchanlik va ijodkorlikni namoyon etadilar.

Muhokama natijalari shuni ko'rsatdiki, kommunikativ o'ziga ishonchning rivojlanishi talabaning kasbiy shakllanish jarayoni bilan uzviy bog'liqdir. Kommunikativ o'ziga ishonch darajasi oshgan sari talabaning muloqot madaniyati, jamoada ishlash qobiliyati, liderlik salohiyati va kasbiy kompetensiyalari ham rivojlanib boradi. Shu bilan birga, refleksiya,

mustaqil fikrlash va ichki motivatsiya kommunikativ o'ziga ishonchning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi asosiy omillar sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot natijalari universitet ta'lim jarayonida kommunikativ o'ziga ishonchni rivojlantirishga qaratilgan maxsus pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va refleksiv mashg'ulotlarni keng qo'llash zarurligini ko'rsatadi. Bu esa talabalarni kelajakdagi kasbiy faoliyatga samarali tayyorlash hamda ularning ijtimoiy moslashuvchanligini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Olib borilgan tadqiqot natijalari universitet talabalarida kommunikativ o'ziga ishonchni shaxs meta-sifati sifatida rivojlantirish muhim pedagogik ahamiyatga ega ekanligini tasdiqladi. Kommunikativ o'ziga ishonch talabaning nafaqat muloqot ko'nikmalarini, balki uning kasbiy kompetensiyasi, ijtimoiy faolligi va shaxsiy yetukligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Tadqiqot jarayonida aniqlangan beqaror-reproduktiv, vaziyatga bog'liq-samarali va barqaror-mahsuldor darajalar talabalarning kommunikativ rivojlanish dinamikasini tizimli baholash va ularni maqsadli rivojlantirish imkonini beradi. Ushbu darajalar asosida talabalarning kommunikativ faoliyatidagi o'zgarishlarni tashxis qilish va individual yondashuvni amalga oshirish mumkin. Shuningdek, natijalar shuni ko'rsatdiki, kommunikativ o'ziga ishonchning shakllanishi ichki motivatsiya, refleksiya va mustaqil faoliyat bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu jarayon uzluksiz pedagogik ta'sir va maqsadli metodik yondashuvni talab etadi. Reprodukativ faoliyatdan mahsuldor faoliyatga o'tish talabaning kommunikativ mustaqilligini oshirishda muhim bosqich hisoblanadi.

Umuman olganda, universitet ta'limida kommunikativ o'ziga ishonchni rivojlantirish talabalarning kelajakdagi kasbiy faoliyatida samarali muloqot yurita oladigan, murakkab vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qiladigan va ijtimoiy jihatdan faol shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Shu sababli mazkur meta-sifatni rivojlantirish oliy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ilyin V.S. Shaxs komponentlarini shakllantirish jarayoni. – M.: Pedagogika, 2018.
2. Bepalko V.P. O'quvchilarning bilim olishini baholash bo'yicha tadqiqotlar. – T.: Fan, 2020.
3. Kommunikativ o'zini o'zi ta'minlashning nazariy tahlili. – T.: O'zMU nashriyoti, 2023.
4. Professional va ta'lim muloqoti bo'yicha metodik qo'llanma. – Farg'ona: FarDU nashriyoti, 2024.
5. Shkolnik G.I. Talabalarning qarashlari va e'tiqodlarini rivojlantirish jarayoni. – M.: Prosvesheniye, 2021.
6. Shilova M.I. Talabalarning xushmuomalaligini o'rganish va ijtimoiy pozitsiyani shakllantirish. – Novosibirsk: Nauka, 2019.
7. Serikov V.V. Shaxsni rivojlantirish motivatsiyasini tarbiyalash tizimi. – Volgograd: Peremena, 2022.
8. Blum B. O'quv maqsadlari taksonomiyasi va bilimlarni o'zlashtirish darajalari. – Nyu-York: Longman, 2020.
9. Simonov V.P. Ta'limiy assimilyatsiya jarayoni va uning bosqichlari. – M.: Yurayt, 2021.
10. Maksimova V.N. Pedagogik jarayonda bilim va ko'nikmalarni egallash nazariyasi. – Sankt-Peterburg: Piter, 2022.